

İğdir İli Melekli Beldesinde Yaşayan Azerbaycan Türklerinin Lakap Verme Geleneği

Nickname Tradition of Azerbaijani Turks Living in Melekli Town of İğdir Provınc

İlker Avcioğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Giresun / Türkiye

e-posta ilker.avcioglu@giresun.edu.tr

orcid 0000-0003-3028-8730

doi 10.54316/dilarastirmalari.1506372

Osman Albayrak

Öğr. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi
Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma
Merkezi (TÖMER), Giresun / Türkiye

e-posta osmanalbayrak_1986@hotmail.com

orcid 0000-0002-9105-7664

doi 10.54316/dilarastirmalari.1506372

Atıf

Citation

Avcioğlu, İlker; Albayrak, Osman (2024). İğdir İli Melekli Beldesinde Yaşayan Azerbaycan Türklerinin Lakap Verme Geleneği. *Dil Araştırmaları*, 35: 203-220.

Başvuru

Submitted

28.06.2024

Revizyon

Revised

31.07.2024

Kabul

Accepted

09.10.2024

Çevrimiçi Yayın

Published Online

10.11.2024

Giresun Üniversitesi
Rektörlüğü Sosyal Bilimler
Fen ve Mühendislik Bilimleri
Araştırmaları Etik Kurulunun
03.01.2024 tarihli ve 01/22
sayılı kararınca çalışmaya etik
kurul izni alınmıştır.

Öz

Kişilerin kendi adlandırılmalarından ayrı olarak toplum tarafından sonradan verilen adlar şeklinde tanımlanan lakaplar, kültürdilbilimin önemli konuları arasında yer alır. Lakaplar, toplumun dünya görüşlerini yansıtan pragmatik formlardır. Geçmişten günümüze kişilere lakap verme geleneği Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kişilere verilen lakaplar, halk arasında canlılığını koruyan ve toplumsal işlevleri olan kültürel malzemelerdir. Toplum tarafından kişilere asıl adlarının yanı sıra sonradan verilen bu adlandırmalar alelade adlandırmalar olmayıp derin anlamları olan formlardır. Kişinin karakteri, mesleği, ekonomik durumu, belirgin fiziksel özellikleri, tavır ve davranışları, dini inanışları, etnik kökeni vb. gibi özellikleri kişilere verilen lakapları doğrudan etkileyen faktörlerdir. Kişilere verilen lakapların geçerli olması için grup üyeleri tarafından verilen lakabın benimsenmesi ve kabul görmesi gerekir. Bu çerçevede lakaplar, kullanıldığı sosyal çevrenin ortak kültürel hafızasıdır. Bu çalışmada, İğdir ilinin Melekli beldesinde yaşayan Azerbaycan Türklerinin lakap verme geleneği incelenmiştir. Çalışmada kültür analizi araştırma deseni kullanılmıştır. Kaynak kişilerle yüz yüze görüşülmüş ve halk ağzında kullanılan kişi lakapları derlenmiş, tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adbilim, lakaplar, kültürdilbilim, Melekli beldesi.

ABSTRACT

Nicknames, which are defined as names given later by society, apart from people's own naming, are among the important

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

subjects of cultural linguistics. Nicknames are pragmatic forms that reflect society's world views. The event that caused abnormal events in the past has an important place in Turkish history. Nicknames given to people are cultural methods that maintain their vitality among the people and have a social function. These names, which are given by the society in addition to the real names of individuals, are not ordinary names, but are forms of deep preoccupation. The person's character, occupation, economic status, distinctive physical features, status and situation, religious beliefs, ethnicity, etc. Features such as these are factors that directly affect the containers given to people. In order for nicknames given to individuals to be valid, nicknames given by group Members must be adopted and accepted. With these associations, the nicknames is the common cultural memory of the social environment. This is an effective nickname for the Azerbaijani Turks living in the Melekli town of Iğdır province. Cultural analysis research design was used in the study. The source people were interviewed face to face and the nicknames used colloquially were compiled, classified and interpreted.

Keywords: Onomastics, nicknames, cultural linguistics, Melekli town.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The tradition of giving nicknames to people from past to present has an important place in Turkish culture. Nicknames given to people are cultural materials that maintain their vitality among the public and have social functions. Nicknames are given to people later. These names, which are given to people by society in addition to their real names, are not given randomly. Features such as a person's character, economic situation, distinct physical features, attitudes and behaviors, religious beliefs, and ethnic origin are factors that directly affect the nicknames given to people. In order for the nicknames given to people to be valid, that nickname must be adopted and accepted by the local people. In this study, personal nicknames in Melekli town of Iğdır province were chosen as the subject. Nicknames used in the region will be determined by face-to-face interviews with resource persons. The majority of the people living in Melekli town consist of Azeri Turks. Therefore, many of the nicknames given to people are close to Azeri Turkish. In the study, the reasons for the nicknames given to people in the region were examined, classified and interpreted.

Research Problem

The aim is to determine the nicknames given to people in the Melekli town of Iğdır province. Classifying and interpreting the nicknames that remain alive in the oral culture of the region in terms of linguistics and folklore.

Literature Review

The research population consists of the people living in the Melekli town of Iğdır city center. Azeri Turks living in Melekli town were included in the study group. The data used in the study was compiled from the oral culture environment. The data in the study were obtained through interviews (semi-structured) and cultural documents. Information about the source people whose information on the subject was consulted (name of the source person, place and date of the interview) is included at the end of the study. A literature review was made regarding nicknames and some sources were cited as references.

Methodology

In the study, cultural analysis research design was used. The data in the study were obtained through interviews (semi-structured) and cultural documents. Information about nicknames was obtained from source persons using the semi-structured interview method. To the working group; Are there nicknames given to people in addition to personal names in the region? Who gives nicknames to people? What characteristics of people are taken into account in nicknames? What is the purpose of nicknames given to people and what are the social functions of nicknames used in the region? directed the questions. While interviewing the participants, probing questions were asked to get into the details of the information and in-depth information was obtained about the culture.

Findings

In the study, it was determined that the nicknames used in the region had functions of identifying people and maintaining social order. Source persons stated that the reason why people in the region are given a nickname in addition to their real names is to identify people. For example, in conversations among the public, "Mehmet sold his cow." When asked, another person who did not know the incident said, "Which Mehmet?" he asks. Because there are many people named Mehmet in the region. Then the nickname of the person in question is said by the storyteller. If the person does not have a nickname, he/she is identified by saying his father's nickname and calling him his son/daughter. In this respect, it can be said that the main function of the nicknames used in the region is to distinguish one person from another. Another function of nicknames is to maintain social order. According to the information provided by the source persons (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli town; Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli town), nicknames are not given out of the ordinary. It definitely reflects a characteristic of the person given the nickname. People say, "This village doesn't wear a man's hat for nothing." The belief (Erol K****, 20.03.2024, Melekli town; Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli town) is quite common. Source persons (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli town; Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli town; Murat Ö*****30.03.2024, Melekli town) stated that they tried to be moderate in their behavior in order not to be remembered with a bad name. It is understood that the concern that they may be coded with a nickname that is disliked by the society, mocking and humiliating, motivates people to be moderate in their behavior. In this respect, nicknames are forms that undertake the function of regulating social relations, albeit implicitly.

It can be seen that folk creativity comes to the fore in some nicknames. Giving the nickname *Gebire Sığmaz* to a very tall and bulky person, *Kaburgası Kalın* to a person who is obedient and sticking to his own knowledge, *Yel Aparan* to a very thin person, and *Danaburnu* to a person who tries to expand his own land by carving out the lands adjacent to his land, are strong nicknames with aesthetic features.

In order to contribute to the vocabulary of Turkish, it is recommended to conduct research to see whether the nicknames compiled in the study are included in the Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü.

0. Giriş

İnsanoğlu varoluşundan itibaren etrafındaki canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırt edebilmek için onlara çeşitli adlar vermiştir. Bu adlar, bir milletin geçmişten günümüze uzanan zihinsel ve ruhsal yaşantısının ifade edilmiş biçimidir (Aksan 2003: 14-15). Adlar zaman içinde bir inceleme alanı haline gelmiştir. Etrafımızda gördüğümüz her kavramın, her varlığın adlarıyla ilgilenen onları açıklayan bilim dalına Ad Bilimi (Onomastik); bu adlar içinde sadece kişi adlarını inceleyen ad bilimin alt dalına ise Kişi Adları Bilimi (Antroponomi) denmektedir. Kişi adı,

göbek adı, takma adlar (lakaplar) ve soyadı bu dalın inceleme alanı içine girmektedir (Sakaoğlu 2001: 9).

Birçok toplumun arkaik halk inançlarına göre yeni doğan erkek çocuk, toplumun bir parçası olarak kabul edilmez. Çocuğun tam anlamıyla grubun bir üyesi olabilmesi için meşakkatli bir uğraş sonucunda kendini kanıtlaması gerekir (Bruhl 2006: 213-214). Benzer uygulamalara Türk kültürlü halklarda da rastlanır. Tarihi kaynaklar Türk kültüründe ad verme geleneğinin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Erkek çocuklara bir kahramanlık gösterdikten sonra toplumun önde gelen temsilcileri tarafından gösterdiği kahramanlık ile ilgili bir ad verilir. Bu durum Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir oğlanın *baş kesme kan dökme* ad alamayacağı ifadesi ile vurgulanır (Ergin 2014: 118). Türk kültüründe erkek çocukların gerçek bir ad alması için yay çekip ok atması gerekir. Çocuğa bir kahramanlık gösterdikten sonra ad verme töreni düzenlenir ve tören esnasında toplumunda saygı duyulan bir kişi tarafından çocuğa ad verilir (Alkaya 2001: 444; Bakırcı 2019: 136-137). Türk kültüründe ad verme geleneğinin tören ile verilmesi çocukluktan ergenliğe geçiş ritüelidir. İlk önceleri tam anlamıyla toplumun bir üyesi olarak görülmeyen çocuk, göstermiş olduğu kahramanlık ile rüştünü ispatlar ve kendisini topluma kabul ettirir. Grup üyelerinin de katıldığı bir törenle çocukluktan ergenliğe geçiş tamamlanır.

Türkçe Sözlük'te *lakap* sözcüğü; “*Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.*” şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük 2005:1295). Lakaplar doğuştan verilen adlandırmalar olmayıp sonradan kişinin özelliklerine göre verilen adlandırmalardır. Kişinin dış görünüşü, mesleği, kusuru, karakteri, olumlu ve olumsuz yönleri vb. gibi unsurlar lakapların verilisinde etkilidir. Kişilere yetenekleri göz önünde bulundurularak ad verilmesi geleneği Oğuz Kağan anlatısında da görülmektedir. Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan kentini iyi koruduğu için Uruz Bey'in oğluna *Saklap*, ağaçtan sal yaparak İdil Nehri'ni geçen Uluğ Ordu Bey'e *Kıpçak*, karlarla kaplı dağlara kaçan atını bulup getiren kişiye *Karluk*, gümüş pencere altın duvarlı evin kilitli kapısı açan kişiye *Kalaç* adını verir (Ögel 2003: 121-123). Oğuz Kağan Destanı'nda kişilerin göstermiş oldukları hünere göre kimikleştirildiği anlaşılmaktadır.

Bir kişiye çevresindeki toplum tarafından verilen lakaplar, hem şifreli hem de açık mizahi unsurları bünyesinde barındırır. Pinto-Abecasis lakapları, diğer türlerle karşılaştırılmayı gerektiren benzersiz bir mini folklor türü olarak tanımlar (2011: 135). Gündelik hayatın doğal akışı içinde grup üyeleri tarafından kullanılan lakaplar, bir folklor türünün bütün özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır (Keskin 2020:112). Bu yönüyle lakaplar, verildiği ve kullanıldığı kültürel bağlamın özelliklerini yansıtan formlardır. Kişilere bir özelliklerinden dolayı lakapları veren grup üyeleridir. Bu bağlamda lakaplar, toplumun bilinçaltının aynasıdır. Kişilere verilen lakapların kabul görmesi için o lakabın toplumun diğer üyeleri tarafından benimsenmesi ve kabul görmesi gerekir. Toplum tarafından onaylanan lakap, kulaktan kulağa aktarılarak anonimleşir. Bu nedenle halk ağzında var olan lakapların tamamına yakınının ilk yaratıcıları belli değildir.

Lakapların kişileri tanıtmaya, övme, hafife alma işlevlerinin yanı sıra toplumsal ilişkileri düzenleme fonksiyonu da mevcuttur (Çoşar 1999:27-28; Yıldızkaya 2014: 1-2; Keskin 2020, 124). Özellikle küçük yerleşim yerlerinde kişiler toplum tarafından kabul edilmeyecek olumsuz davranışlardan “*El ne der?*” düşüncesiyle kaçınır. Toplum tarafından hoşlanılmayan, alaycı ve küçük düşürücü bir lakap verilebileceği endişesi, kişilerin davranışlarını düzenlemesine katkı sağlar.

Bu çalışmada, İğdır ilinin Melekli beldesinde kişi lakapları konu olarak seçilmiştir. Melekli beldesi, il merkezinin kuzeyinde yer alıp şehir merkezine beş kilometre uzaklıktadır. Çalışmadaki veriler görüşme metodu kullanılarak elde edilmiştir. Kaynak kişilerle yüz yüze görüşülmüş ve halk ağzında kullanılan lakaplar tespit edilmiştir.

1. Davranışlara ve Karakteristik Özelliklere Göre Verilen Lakaplar

Halk arasında kişilerin davranışlarına ve karakteristik özelliklerine göre lakap verme geleneği oldukça yaygındır. Bu lakaplar yaratıcılık bakımından estetik lakaplardır. Çalışma sahamız olan Melekli beldesinde kişilerin davranışlarına ve karakteristik özelliklerine göre verilen lakaplar şunlardır:

Komik ve eğlenceli biri olduğu için *Komik İbrahim* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi), sürekli banyo yaptığı için *Gurbağa¹ Latif* (Çoşkun Y*****22.03.2024, Melekli beldesi), merhametsiz bir insan olduğu için *Gavur İ***, çok yalan söylediği için *Üfürekeçi B****** (Şahin T*****, 22.03.2024, Melekli beldesi), her işi sağlam yaptığı için *Garanti Bayram* (Çoşkun Y*****22.03.2024, Melekli beldesi), güçlü kuvvetli olduğu için *Gocu Mecit* (Gülten Z*****, 21.03.2024, Melekli beldesi), acımasız olduğu için *Allahsız Yoğuş* (Nezahat T*****, 25.03.2024, Melekli beldesi) şeytan fikirli olduğu için *Şeytan Ramazan*, eğlenceli olduğu için *Şen Tohit* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi), rahat ve hiçbir şeyi umursamayan bir karaktere sahip olduğu için *Erheyin² Kurban* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), ciddi olmayan bir karaktere sahip oldukları için *Gevşek Ali ve Gevşek Yusuf* (Serkan Ba****, 20.03.2024, Melekli beldesi), kazandığı parayı aynı gün harcadığı ve mal varlığı olmadığı için *Cıbul Aziz* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir.

Yörede ne yapacağı belli olmayan ve normal dışı davranışlar sergilemeyen kişilere genel olarak “*Deli*” lakabı verilir. *Deli Gulem*, *Deli Öz*****³*, *Deli M**** bunlardan bazılarıdır. İğdır Ovası leyleklerin göç ettiği bölgeler arasında olduğundan leylek sayısı oldukça fazladır. Rivayete göre *Deli M****, leyleği yakalayıp uzun bacaklarını keserek normal kuşa benzetmeye çalışmıştır. Bu

¹ Kurbağa

² Rahat, gamsız.

³ Bazı lakaplar verildikleri kişileri alaya alma veya yerme işlevinde kullanıldığından kişileri rahatsız edebilecek lakaplarda kişi adları kodlanmış olarak verilmiştir.

nedenle kendisine *Deli* lakabı verilmiştir (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi).

Çok hareketli ve kendini bilmez hareketler yaptıkları için *Dana M****** (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi), tavşan avladığı için *Davşan Yiyen Hasan* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), ciğer yemeği çok sevdiği için *Ciyer Mehmet* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi), çok hareketli biri olduğu için *Balık Nevzat* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Hareketli mizaca sahip kişilerin hareketli hayvanlar ile ilişkilendirilmesi ilgi çekicidir. Balık çok hareketli olduğundan kişi ile özdeşleştirilmiş ve bu kişiye *Balık* lakabı verilmiştir. Lakaplara konu olan bir diğer hareketli hayvan ise keçidir. Yörede keçi yavrusuna “gıdık” adı verilir. Keçi yavrusu çok hareketli ve zapt edilmesi zor bir hayvandır (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi). Keçi yavrusu gibi yerinde durmayan kişiye *Gıdık M****** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Yörede gıdık kelimesi deyimler içinde de yaygın olarak kullanılır. Örneğin yemeği fazla kaçırap karnı şişen kişiler çok yediklerini ifade etmek için “*Gıdık kimin şişdim.*” ifadesini kullanır (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi).

İnsanların arkasından iş çevirdiği için *Kahbe Kazım* ve *Gelleş⁴ Hayrettin*, kötü huylu ve kaba olduğu için *Girboz Mesut* (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), laf anlamayan ve insanları dinlemeyen kişiler oldukları için *Cahil O**** (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi), *Eşek H**** (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi) ve *Kaburgası Kalın S****** (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Yörede saf, her söylenilene inanan kişilere “*Titan*” veya “*Sefek*” lakabı verilir (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi).

Arazilerine komşu olan arazilerin topraklarını oyarak kendi arazisini genişleten kişiye *Danaburnu Ali* (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), çok bilmiş, uyanık ve kurnaz olan kişilere *Tilki Murat* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), *Cin Yaver* (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi) ve *Cingöz Ali Asker* (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Anadolu’nun birçok yerinde *Tilki*, *Cin* ve *Cingöz* lakaplarına rastlanır. *Danaburnu* lakabı dikkat çekicidir. Danaburnu sürekli toprağı kazdığı için kişi ile danaburnu anıştırılmıştır. Anıştırma olgusunun öne çıktığı bu lakabın yaratıcılık bakımından güçlü bir lakap olduğu görülmektedir.

Kaynak kişilerin (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi; Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi) verdiği bilgilere göre yörede kavgacı ve geçimsiz mizaçlarından dolayı toplumun dikkatini çeken kişilere; İt (saldırgan), Necis (pis), Kanlı (kavgacı), Poho (pislik), Hıl/Hır (kavgacı ve haset) ve Cır⁵/Cür (cins, değişik) lakapları verilir. Lakabın verildiği kişi lakabına uygun olumsuz davranışlar sergilendiğinde söz konusu kişiye verilen lakabın ne kadar uygun olduğunu ifade etmek amacıyla “*Ad koyana rahmet.*” (Nurhayat B*****,

⁴ Kalleş.

⁵ Yabanî meyve ağacı. (Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II 2019: 925).

20.03.2024, Melekli beldesi) denilerek lakap onaylanır. Lakapların verildiği dünya görüşünde kavgacı insanların olumlanmadığı anlaşılmaktadır. Toplumun huzurunu ve düzenini bozan kişilerin yukarıda ifade edilen lakaplar ile kodlanması bu kişilerin toplum tarafından cezalandırıldığını göstermektedir. Bu nedenle kişiler alaycı ve küçük düşürücü lakaplar ile anılmamak için davranışlarına dikkat eder.

2. Meslek, İş ve Uğraşlara Göre Verilen Lakaplar

Türk kültüründe kişilerin meslek, iş ve uğraşları lakaplara konu olmuştur. Kişilerin yapmış oldukları iş ile anılmasını sağlayan bu formdaki lakapların asıl fonksiyonu kişilerin tanıtılmasıdır. Yörede kişilerin meslek, iş ve uğraşlarına göre tespit edilen lakaplar şunlardır:

İğdır yöresinde kavak ve kayısı ağaçları oldukça fazladır. Kavak ağaçları ev ve ahır yapımında kullanılır. Kayısı üretimi ise yöre halkının önemli gelir kaynakları arasındadır. Verimi azalan yaşlı kayısı ağaçları kesilip odun haline getirilerek yakacak olarak kullanılır. *Hızarcı⁶ Rahim* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), beldedeki ağaç işleri ile ilgilenir. Mesleği hızarcılık olup mesleğinden dolayı bu lakap verilmiştir. *Sakkızcı⁷ Ali* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), sakızın ilk çıktığı dönemlerde büyük şehirlerden sakız getirip beldede sattığı için bu lakap verilmiştir. Ayrıca sabah ezanlarını okuduğu için *Ezancı Adil* (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi), ziraat mühendisi olduğu için *Ziraatçı Muharrem* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), doktor olduğu için *Doktor Mesut* (Ayten B****, 21.03.2024, Melekli beldesi), atların ayaklarına nal çaktığı için *Nalcı İsmail* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), keçi besiciliği yaptığı için *Keçi Kerim* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi), hamamda kese yaptığı için *Keseci Dursun* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), gardiyanlık yaptığı için *Gardiyan Kemal* (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi), köy koruyuculuğu görevini yaptığı için *Koruyucu İbrahim* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), minibüs şoförlüğü yaptığı için *Şoför Hüseyin* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi), bekçilik yaptığı için *Behçi⁸ Orhan* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), demircilik yaptığı için *Demirci Yunus* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), cambazlık⁹ yaptığı için *Kendirbaz¹⁰ Salman* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), boncuk sattığı için *Muncuklu¹¹ Mehmet* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi), kuş beslediği için *Kuşçu Kurban* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), tenekeden yapılmış malzemeler (soba, kova, soba borusu vb.) sattığı için *Tenike¹²*

⁶ Hızarcı.

⁷ Sakızcı.

⁸ Bekçi.

⁹ Hayvan (inek, dana düve vb.) alım satımı yapan kişilere cambaz adı verilir (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli Beldesi).

¹⁰ Kendir: urgan, ip. (Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV 2019: 2742)

¹¹ Yörede boncuğa “muncuk” adı verilir.

¹² Teneke.

Mehmet (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), marangozluk yaptığı için *Marangoz Beytullah* (Ali K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi) belediye'deki su işlerine baktığı için *Sucu Nuri* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi), elektronik eşyaları tamir ettiği için *Televizyoncu Şaban* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi) vb. gibi meslek, iş ve uğraşlar ile ilgili lakaplardır.

Yörede düğünlere “toy” adı verilir. (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi) Düğünlerde akordeon çalan kişilere mesleklerinden dolayı *Toyçu* lakabı verilmiştir. *Toyçu Mazlum* (Ali K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi) düğünlerdeki çalgı ekiplerini organize eder. Meslek ile ilgili bir diğer lakap da *Topçu*'dur. *Topçu*¹³ *Bahattin* (Erol K*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), 1989-1991 yılları arasında Kayserispor'da oynamıştır (e-KS 12.02.2024). Yörede elektrige “ceyran” adı verilir. Elektrikçi olan kişiye *Ceyranlı Sefer Ali* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Siyasiler de lakaplara konu olmuştur. Bir dönem muhtarlık yaptığı için *Muhter*¹⁴ *Bayram* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), beldenin ilk belediye başkanına *Reis Hasan* (Gülten Z*****, 21.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Bu kişilerin görevleri bitmiş olsa bile bu lakapların halk arasında kullanılmaya devam ettiği görülür.

Eskiden var olan ancak çeşitli nedenlerle günümüzde olmayan bazı meslekler de lakaplara konu olmuştur. Hayvan boyunluklarını satan kişiye *Kagan Seyfullah* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Eskiden tarlaları sürmek için hayvanlara takılan ahşap mekanizmaya “kağan/kağni” adı verilir. Anadolu'da “boyunduruk” olarak da bilinir. Divan-i Lugati't-Türk'te *kağlı* sözcüğü; “*üstüne ağırlık yükletilen kağni arabası.*” olarak tanımlanır (Atalay 2021: 379). Oğuz Kağan anlatısında kağni ustasına “Kanga” adı verilir:

Oğuz'un askerleri, halkıyla maiyeti,
Aldılar, topladılar, sayısız ganimeti.

Az geldi atlar ile öküz ve katırları
Yükleme, taşımağa, harple alınmışları

Oğuz'da bir er vardı akıllı tecrübeli
Barmaklığ Çosun Billig, yatkındı işe eli.

Yapıp koydu içine bir kağni arabası,
Harpte ne alınmışsa, Oğuz'un bu ustası.

Kağniyi çekmek için canlı öne koşuldu
Cansız ganimetler de üzerine konuldu.

Oğuz'un beyleriyle halkı şaşırdı buna,
Onlar da kağni yaptı benzeterek ona.

¹³ Futbolcu.

¹⁴ Muhtar.

Kağnılar yürür iken derlerdi: “Kağğa! Kağğa!”
 Bunun için de dendi, bu halka artık “Kağğa”.
 Oğuz bunu görünce, güldü kahkaha ile,
 Dedi: “Cansız çöksün, canlılar kanga ile!”

“Adın Kağgaluğ (Kangı) olsun, belgeniz de araba!”
 Biraktı gitti onları da gitti başka tarafa (Ögel 2003:124).

Anlatıda yük taşıma amacıyla keşfedilen ilk kağnınin ortaya çıkışı hikâyesinin aktarıldığı görülür. Ordu yüklerini taşımak için Oğuz’un ustası Barmaklığ Çosun Billig kağni aletini icat etmiş ve bu nedenle kendisine Kağgaluğ (Kangı) adı vermiştir. Burada dikkat çekici husus asıl adı Barmaklığ Çosun Billig olan kişiye göstermiş olduğu hüner neticesinde Kağgaluğ (Kangı) adının verilmesidir. Bu ismin verilmiş nedeni Türk kültüründe bir kahramanlık öyküsü sonucunda çocuğa verilen isimden farklıdır. Oğuz’un ustası Barmaklığ Çosun Billig muhtemelen çocukluktan ergenliğe geçişte bu adı almış olmasına karşın göstermiş olduğu bir hüner sonucu tekrardan bir ad almıştır. Bu da kadim Türklerde adların kişilerin özelliklerine göre birçok defa değişebildiğini göstermektedir.

Yörede kullanılan bir diğer meslek lakabı da *Dellek*’tir. Eskiden beldedeki çocukları sünnet eden kişiye *Delleh Ali* (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Dellek/delleh sünnetçi demektir. Sarıkaya’ya göre dellek, “*berberlik, sünnetçilik mesleğini icra etmek*” anlamına geldiği gibi argolaşmış olarak “herhangi bir işte usta olmadığı hâlde usta gibi davranmaya çalışmak” anlamına da gelir (2019: 688). Hastane ve doktor imkanların yetersiz olduğu dönemlerde berberler, ustura kullanmadaki meziyetlerinden olsa gerek, aynı zamanda sünnetçilik mesleğini de icra ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde olmayan mesleklerden biri de videoculuktur. Televizyon kanalları ve internetin yaygınlaşmadığı dönemlerde kahvehanelerde akşamları film izlemek yaygın bir gelenektir. Bu durum 1970-1990 yılları arasında videoculuğu popüler bir meslek haline getirmiştir. Videocular film kasetlerini belirli bir ücret karşılığında günlük olarak kahvehanelere kiralayan kişilerdir. Beldede film kasetlerini kahvehanelere günlük olarak kiralayan kişiye *Vidyocu Zafer* (Gülten Z****, 21.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. *Sınıkçı Yunus* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), geleneksel tedavilerle kırık ve çıkık tedavisi yapan kişidir. Anadolu’nun birçok yerinde bu şahıslara “sınıkçı” adı verilir.

Yakın zaman öncesine kadar İğdir ilinde şeker pancarı üretimi çok yaygındı. Şeker pancarı alım yerlerinde “pancar şefi” adı verilen personeller çalışırdı. *Şef Mehmet* (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi) şeker fabrikalarında pancar şefliği yaptığı için bu lakap verilmiştir. Günümüzde İğdir ilinde şeker pancarı üretimi yok denecek kadar azdır. Tokmak yapan kişi *Tokmakçı Hamit* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi) olarak anılmaktadır. Tokmakçılık mesleğini icra ettiği için kişiye *Tokmakçı* lakabı verilmiştir. Eskiden köylerde kıyma makinası yoktu. Bu nedenle yemeğe konulacak etler kara taş üzerinde tokmakla dövülürdü (Nurhayat B*****, 20.03.2024, Melekli beldesi).

Günümüzde yörede yapılan geleneksel yemeklerden “*daş köfte*” ismini, taş üzerinde dövülen et manasında, buradan alır. Taş köfte yapılacak et, kara taş üzerinde tokmakla dövülür.

Dinî iş ve uğraşların da lakaplara konu olduğu görülür. Yörede cami imamlarına *Molla* lakabı verilir. Beldede üç cami bulunur. Camilerde imamlık yaptıkları için *Molla Bayram* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi), *Molla Cabbar* (Nurhayat B****, 20.03.2024, Melekli beldesi) ve *Molla Tugay* (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Beldede muharrem ayında İmam Hüseyin’in şehit edilişini anmak amacıyla “*deste*” adı verilen gruplar oluşturulur. Her destenin bir başı olur ve bunlar desteci olarak anılır. Zamanla bu isimler halk arasında kalıcı lakaplara dönüşmüştür. *Desteci Mahmut* (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi) ve *Desteci Mesim* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi) bunlardan bazılarıdır.

Kişilerin askerlik hizmeti sırasında yapmış oldukları görevlere göre verilen lakaplar da meslek, iş ve uğraşlara göre verilen lakaplar başlığı altında değerlendirilebilir. Askerlik görevini komanda olarak yaptığı için *Komanda Mehmet* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), topçu birliğinde görev aldığı için *Topçu Nevzat* (Erol G****27.03.2024, Melekli beldesi), sıhhiye olduğu için *Sıhhiye Rahim* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi) ve teğmen olarak görev yaptığı için *Teğmenli Ahmet* (Murat Ö****30.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Yörede askerlik hizmeti ile ilişkili olan bir diğer lakap ise *Doktor İbrahim*’dir. *Doktor İbrahim*, askerliğini sıhhiye olarak yapmıştır. Askerden geldikten sonra sağlık imkânlarının yetersiz olduğu dönemlerde hastalara ağrı kesici iğne yapma ve serum takma gibi sağlık hizmetleri verdiğinden kendisine *Doktor* lakabı verilmiştir (Erol G****27.03.2024, Melekli beldesi).

3. Kişilerin Fiziksel Özelliklerine ve Dış Görünüşlerine Göre Verilen Lakaplar

Kişilerin fiziksel veya dış görünüşlerindeki belirgin bir özelliğin öne çıkması sonucu ortaya çıkan lakaplardır. Melekli beldesinde kişilerin fiziksel özelliklerine ve dış görünüşlerine göre tespit edilen lakaplar şunlardır:

Kısa boylu olan kişilere *Dıngıla Hemit*, *Dıngı Mehmet*, *Dekkey Kerem* ve *Dıngılo Yaver* (Serkan Be****, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Bu noktada kısa boylu manasında Dıngıla, Dıngı, Dekkey ve Dıngılo sözcüklerinin kullanıldığı görülür. Uzun boylu olmaları kişilerin *Bay Bay Kurban* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), *Gebire Sığmaz*¹⁵ *Hüseyin Ali* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi), *Danga Adil* (Erol G****27.03.2024, Melekli beldesi), *Danga Mezo* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi), *Uzun Gökhan* (Serkan Be****, 20.03.2024, Melekli beldesi) ve *Uzun Muharrem* (Ali

¹⁵ Kabire Sığmaz.

K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi) olarak anılmalarını sağlamıştır. *Uzun ve Danga* yaratıcılık bakımından zayıf lakaplardır. Ancak *Bay Bay* ve *Gebire Sığmaz* lakaplarının yaratıcılık bakımından güçlü olduğu görülür.

Çok zayıf olduğu için, rüzgârda savrulabilecek manasında, *Yel Aparan Sefer Ali* (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi), ensesi kalın olduğu için *Boynu Yoğun Abbas* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi), esmer tenli olduğu için *Gara*¹⁶ *Hasan* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), *Gara Hatun* (Gülten Z***** 21.03.2024, Melekli beldesi), *Gara Sakine* (Gülten Z***** 21.03.2024, Melekli beldesi), *Gara Vedat* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), çok kıllı olduğu için *Kıllı H****** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), ağzı uzun olduğu için *Lastik T****** (Gülten Z***** 21.03.2024, Melekli beldesi), burnu çok küçük olduğu için *Fındık Kasım* (Ali K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi), gözleri çekik olduğu için *Japon Ahmet* (Cihan M***** 20.03.2024, Melekli beldesi), kafası kabağa benzediği için *Kedo B****** (Serkan Be***, 20.03.2024, Melekli beldesi), sürekli kaba bıyık bıraktığı için *Biğli Muzaffer* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), ön dişleri büyük olduğu için *At M****** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), şişman olduğu için *Şişko Taner* (Cihan M***** 20.03.2024, Melekli beldesi), gözlerinin altı şişkin olduğu için *Domba Göz F****** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), saçları dik olduğu için *Kirpi Ziya* (Nezahat T*****, 25.03.2024, Melekli beldesi), kafası büyük olduğu için *Başı Yeke*¹⁷ *E****** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), dişleri çok büyük olduğu için *Çişi*¹⁸ *Yeke S****** (Ali K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi), minyon görünümlü ancak yaşı büyük olduğu için *Gart Yavuz* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), kulağı büyük olduğu için *Palaz Kulak M****** (Erol K*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), büyük sözler ettiği için *Lakka Ali* (Nezahat T*****, 25.03.2024, Melekli beldesi), ayakları büyük olduğu için *Ayağı Yeke Ferman* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Yeke sözcüğü halk ağzında “büyük” anlamında kullanılır. Bu lakap, zamanla sülale adına dönüşmüştür. Bu sülaleye “Ayağı Yekeler” adı verilir. Sülaledeki diğer erkeklerle de aynı lakap (*Ayağı Yeke Bayram*, *Ayağı Yeke Salman* vb.) ile anılır (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi).

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere fiziki özelliklere ve dış görünüme göre verilen lakaplarda bitki ve hayvan ile ilgili anırtmaların lakapları ortaya çıkarmasında etkili olduğu görülür. Kabağa yörede “kedo” adı verilir. *Kedo* lakabında bal kabağına vurgu yapılır. Bal kabağının büyüklüğü ile söz konusu kişinin kafası anırtılarak bu lakap ortaya çıkmıştır. *Lakka*, hayvan anırtmaları sonucu ortaya çıkan ve dikkat çeken bir lakaptır. Yörede yaygın balığına “lakka” adı verilir. Yayın balığının ağzı çok büyüktür. Söz konusu lakapta kişinin çok büyük sözler kullanması sonucu verilmiştir. Yörede çok büyük laflar eden kişiler

¹⁶ Kara.

¹⁷ Kafası büyük.

¹⁸ Diş.

için “*Lakka lakka danışır.*” ifadesi kullanılır (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi).

4. Yer Adlarına Göre Verilen Lakaplar

Kişilerin belirli bir yer ile anıştırılması sonucu ortaya çıkan lakaplardır. Yörede yerleşim yerlerinden uzak tarlaların bulunduğu bölgelere “çöl” adı verilir. *Çöl Muharrem* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi) ve *Çöl Oruç* (Serkan Be***, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakapları söz konusu kişilerin evlerinin belde merkezine uzak olduğu vurgulanmak için verilmiştir. İranlı olup beldeye gelin olarak geldiği için *İranlı Zeynep* (Nurhayat B*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), bir zamanlar Almanya’da çalıştığı için *Alman Muharrem* (Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi) ve askerlik hizmetini Şırnak’ta yaptığı için *Şırnak Ali* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi; Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Burada Şırnak Ali’ye verilen lakap dikkat çekicidir. Şırnak Ali ve diğer 5 kardeşi askerlik görevlerini Şırnak ilinde yapmıştır. Ailenin bütün erkek çocuklarının Şırnak ilinde görev yapması yöre halkının dikkatini çekmiş ve bu aileye *Şırnak* lakabı verilmiştir.

Beldeden olmayan ancak sonraki dönemlerde beldeye yerleşen kişilere yabancı ve kimsesiz manasında *Geribe*¹⁹ lakabı verilir. Örneğin *Geribe Ramazan* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi) ve ailesi sonradan beldeye gelip yerleşmişlerdir. Beldede hiç akrabası olmadığı için *Geribe* lakabı verilmiştir.

Beldede az örneğine rastlanan ancak Iğdır ili halk ağzında yaygın olan bir lakap da *Dağlı*’dır. Iğdır ilinin Tuzluca ilçesi dağlık bir bölge olduğundan burada yaşayan halka genel olarak *Dağlı* adı verilir. *Dağlı Gubuş* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), Tuzluca ilçesinden gelip beldeye yerleştiğinden kendisine *Dağlı* lakabı verilmiştir.

5. Bir Eksikliğe veya Kusura Göre Verilen Lakaplar

Kişilerin eksikliklerinin veya kusurlarının ön plana çıktığı lakaplardır. Yörede konuşmadığı için *Lal A*** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), gözleri görmediği için *Kör Yaver* (Ali K*****, 19.03.2024, Melekli beldesi) ve *Kör Reşit* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir. Kör Reşit gözleri görmediği halde beldede her yeri dolaşır. Herkesi sesinden tanır. Her şeyi bilen bilge bir kişi olarak bilinir. Saçı olmayan kişilere *Keçel*²⁰ lakabı verilir. *Keçel Paşa* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), *Keçel Gülhanım* (Gülten Z*****, 21.03.2024, Melekli beldesi), *Keçel İdris* (Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), *Keçel Hüseyin* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi) bunlardan bazılarıdır. Keçel Hüseyin’e doğuştan saçları olmadığı için

¹⁹ Garip, kimsesiz.

²⁰ Kel.

Keçel lakabı verilmiştir. Kaynak kişinin (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi) verdiği bilgilere göre Keçel Hüseyin ile ilgili bir anlatı şu şekildedir:

“Çok eskiden evlenme çağına gelen erkekler evlenmek istediklerini ailelerine söyleyemezdi. Evdeki bekar delikanlılar pilava kaşık saplayarak, ayakkabıları çütleyerek (evin eşiğindeki ayakkabıları düzenleyerek) veya saçlarını ikiye ayırarak ailelerine evlenmek istediklerinin mesajını verirmiş. Keçel Hüseyin saç olmadığı için kalemlerle kafasına saç çizerek ikiye ayırmış ve ailesine: ‘Ayakkabıları çütledim başa tüşmediz, aşa kaşık sapladım başa tüşmediz, saçım yok saçlarımı tarayam indi de başımı gelemnen ikiye ayırdım. Besti meni evlendirin.’ dediği rivayet edilir.

6. Bir Olay Neticesinde Verilen Lakaplar

Kişilerin yaşadıkları bir olayın lakaplara konu olması sonucu ortaya çıkan lakaplardır. Bu lakaplarda olay ile kişi özdeşleştirilir.

Kan davası olduğu için *Kanlı Timur* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), ilkokulda bitlendiği için *Bitli Türkan* (Nurhayat B*****, 20.03.2024, Melekli beldesi), çocukken duvarları taşıdığı için *Duvara Daş Atan Hüseyin* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), çocukken tandıra²¹ düştüğü ve vücudunda yanık izleri olduğu için *Yanık Kerem* (Serkan Be***, 20.03.2024, Melekli beldesi), çocukken ayakkabısız dolaştığı için *Ayakyalın Mehmet* (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi), çocukken buzağı taklidi yaptığı için *Bijov*²² A**** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi), doğduğunda annesi vefat ettiği için, zavallı küçük manasında, *Körpe Hacı* (Ayhan Ö*** 18.03.2024, Melekli beldesi), çocukken eli yüzü kir içinde dolaştığı için *Çakkıllaklı*²³ G**** (Serkan Ba***, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakapları ile anılırlar. Bir olay neticesinde verilen *Ördek Musa* ve *Yelci Mecit*'in hikâyeleri ise şu şekildedir:

“Çok yalan konuşan bir aile olduğu için belde halkı bu aile üyelerine *Yelci* lakabını vermiştir. *Yelci Mecit*'in babası bir gün koşarak köy kahvesine gelmiş. ‘Bahçede oturmuş çay içirdim, Rusya’dan bir silah attılar geldi çayımın içine tüşdü.’ demiş. Bugünden sonra bu aileye *yelci* lakabı verilmiştir.” (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi).

“İğdir Ovasında sulu tarım yapılmaktadır. Aras Irmağı başta olmak üzere diğer su kaynakları kanallar vasıtası ile tarlalara ulaştırılır. Suyun daha verimli kullanılması ve çiftçiler arasında kavga çıkmaması için her köyde ‘su vekili’ adı verilen şahıslar bulunur. Su vekilleri ana kaynaklardan köye gelen suyun takibini yapar ve suyu çiftçileri sıraya koyarak dağıtır. Her yıl çiftçiler suladıkları tarlaların miktarına göre su vekillerine ücret öder. Su vekillerinden izin almadan hiç kimse tarlasına su açamaz. Ördek Musa, tarlalarını sulamak amacıyla sürekli su vekillerinden izin istediği için, suyu çok seviyor anlamında, ‘Ördek’ lakabı verilmiştir.” (Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi).

²¹ Yörede “tendir” şeklinde kullanılır.

²² Buzağı.

²³ Kir ve pis.

Çalışma sahamızda bir olay neticesinde verilen lakaplardan en ilginç olanı ise *Kurtboğan* lakabıdır. *Kurtboğan Latif* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), tarlada çalışırken kurtla karşılaşmış ve bir müddet boğuştuktan sonra kurt kaçmıştır. Bu olaydan sonra kendisine *Kurtboğan* lakabı verilmiştir. Bu lakap Dede Korkut anlatılarında Boğaç Han'a verilen adla benzerlik göstermektedir:

Bayındır Han ve Oğuz Beyleri yılda iki defa erkek deve ve boğa savaşını izlerdi. Boğa meydana getirildiğinde Dirse Han'ın oğlu diğer çocuklarla meydana açık oyunu oynuyordu. Diğer çocuklar kaçar, ancak Dirse Han'ın oğlu kaçmaz. Oğlan boğa ile savaşır ve boğayı öldürür. Bunun üzerine kudretli Oğuz Beyleri oğlanı tebrik eder ve Dede Korkut'un gelip oğlana ad vermesini isterler. Dede Korkut gelir ve oğlanı alıp babasına götürür. Dede Korkut: Bayındır Hanın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin der (Ergin 2014: 81-83). Olay sonucunda Dirse Han'ın oğlu mücadele ettiği hayvanın (boğa) adını aldığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Melekli beldesinde Latif adlı kişi, kurt ile giriştiği başarılı mücadele neticesinde *Kurtboğan* lakabını almıştır.

7. Parasosyal İlişkilere Göre Verilen Lakaplar

Televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile bir şekilde hayat bulan bir hikâyedeki ünlü karakter sanki ekranın içindeymiş gibi karşılanmaya başlanmıştır. Televizyon ve sinema oyuncularını gündelik hayatın sıradan sohbetlerine konu olmakta ve sıradan kişilerle özdeşleştirilmektedir (Çakır 2022:88). Parasosyal etkileşim ya da bağlar, izleyicilerin medya karakterleriyle kurdukları tek yönlü ve sembolik ilişkiyi içermektedir. Horton ve Wohl, izleyici ile oyuncu arasındaki bu yüz yüze görünen ilişkiyi *para-sosyal* bir ilişki olarak adlandırmayı önermiştir (Horton ve Wohl 1956: 216). Mutlu, toplumun televizyonla tanışmasından sonra ortaya çıkan parasosyal ilişkilerde izleyici ile oyuncu-karakter arasında “özdeşleşme” ağırlıklı bir bağ kurulduğunu ve kişinin karakterleri yakın çevresinin, özellikle de ailesinin bir üyesi olarak gördüğünü ifade eder (2008: 49).

Kişilere televizyon ve sinema oyuncularını ile özdeşleştirilmesi bazı lakapların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Melekli beldesinde ünlü sanatçı Zeki Müren'e benzeyen kişiye *Zeki Müren Allahverdi* (Erol G*****27.03.2024, Melekli beldesi), Türkan şoray'a benzediği için *Türkan şoray Gülsen* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi), 1978-1991 yılları arasında yayımlanan Dallas dizinde Larry Hagman'ın canlandırdığı Ceyar karakterine benzediği için *Ceyar İsmail* (Nurhayat B*****, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakapları parasosyal ilişkilere göre verilen lakaplardır.

8. Herhangi Bir Nesne ile İlişkili Kurularak Verilen Lakaplar

Kişilerin belirli bir nesne ile kodlanması sonucunda ortaya çıkan bu lakaplarda kişi ilgili nesne ile anıştırılır. Maltepe sigarası içtiği için *Maltepe Muharrem* (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi), fötr şapka taktığı için *Fotel İsa* (Cihan M****, 20.03.2024, Melekli beldesi), kama (bıçak) ile dolaştığı için *Gemeli Hasan* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi), selamlaştığı kişilerin eline güzel kokulu esans sürdüğü için *Gohulu İbrahim* (Şahin T****, 22.03.2024, Melekli beldesi) kırmızıyı çok sevdiği ve sürekli kırmızı renkli kıyafetler giyindiği için *Kırmızı Turgut* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi), tarlaya giderken bisikletinin arkasında sürekli balta taşıdığı için *Baltacı Niyazi* (Cihan M****, 20.03.2024, Melekli beldesi) ve pipo içtiği için *Pipo Salman* (Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi) söz konusu nesnelere özdeşleştirildikleri için bu lakaplar verilmiştir. Söz konusu nesnelere ile kişiler lakap aracılığı ile kodlandığı görülmektedir. Kişiye *Pipo* lakabı verilmesi oldukça ilginçtir. Küçük yerleşim yerlerinde pipo içen olmadığından Salman adlı kişinin pipo içmesi yöre halkının dikkatini çekmiş ve bu lakap vermiştir. Bir diğer ilgi çekici lakap ise *Fotel*'dir. Yörede fötr şapkaya, telaffuzunun zorluğundan olsa gerek, *Fotel* adı verilir. Fötr şapka takan kişilere bu lakap verilir. TBMM tarafından 25.11.1925 tarih ve 671 numaralı *Şapka İktisası Hakkında Kanun* ile devlet memurlarının şapka giymesi zorunlu hale getirilmiştir (e-MG 18.02.2024). 1925 yılından sonra Anadolu'da fötr şapka takma yaygınlaşmıştır. Fötr şapka bazen de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal ile de ilişkilendirilir. Örneğin çalışma sahamız olan Melekli beldesinde fötr şapka takan kişiye *Atatürk Yakup* (Serkan Be***, 20.03.2024, Melekli beldesi) lakabı verilmiştir.

9. Diğer Lakaplar

Bazı lakapların verilmiş nedenleri yöre halkı tarafından unutulur. Ahmet Keskin, bu durumu lakapların sönükleşmesi veya silikleşmesi olarak değerlendirmiştir (2020: 102). Yörede tespit ettiğimiz *Torpedo Hayrettin*, *Bızmano Allahverdi*, *Ritto Rahim*, *Dırcıman Sakine*, *Total İshak*, *Balığın Oğlu Timur*, *Susu Gaffer*, *Çeçen Kurban*, *Şerif Muharrem*, *Birejnev Sefer Ali*, *Köpoğlu Yunus*, *Emmecan Mehmet*, *Büzgüt M*****, *Karabela Haydar*, *Gargar İbrahim*, *Gümüş Orhan*, *Tello Mehmet*, *Leylada Ramazan*, *Gurup Sefer Ali*, *Etçi Kız Solmaz*, *Hilleyin Oğlu Kahraman*, *Kuççe Habes*, *Cırtıngara Yusuf*, *Tünel Allahverdi*, *Maman Yusuf*, *Billey Selahattin*, *Fış fış Taner*, *Maraz Muhammet*, *Eğa Kamil*, *Meyhoş İbrahim*, *Çiko Yücel*, *Dıdış Bayram* ve *Banas Songül* lakapları verilmiş nedenleri belli olmayan sönükleşmiş lakaplardır.

En büyük abi olduğu için *Dadaş Muhtar* (Süleyman B****10.03.2024, Melekli beldesi), en büyük abla olduğu için *Danga Nurten* (Ayten B****, 21.03.2024, Melekli beldesi), eskiden köy ağasının oğlu olduğu için *Ağa İsmet* (Serkan Be***, 20.03.2024, Melekli beldesi), kimsesiz olduğu için *Yetim Abbas* (Ali K****, 19.03.2024, Melekli beldesi) beldedeki düğünlere, sünnet törenlerine ve

şenliklere önderlik ettiği için *Baba Şerif* (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi) lakapları verilmiştir. Yörede Şerif isimli şahsa *Baba* lakabının verilmesi atalar kültürü ile ilişkilidir.

Orta Asya Şamanizminin esaslarını Gök-Tanrı, güneş, at, yer, su, ata (cedd-i âlâ), ateş (ocak) kültürleri oluşturmaktadır. Abdülkadir İnan, Hunların atalarına olan saygıyı göstermek amacıyla yılın beşinci ayında Lung-Çeng şehrinde ataları için kurban sunuları gerçekleştirdiğini nakleder (1986:2). Bu bağlamda Türk kültüründe ölümden sonra ata (baba, dede, ced vb.) ruhlarının başka formlarda varlıklarına devam ettiğine yönelik inançların olduğu anlaşılmaktadır. Tarihsel süreç içinde atalar kültürünün değişim ve dönüşüm süreçlerinden geçerek aile dışına da taşındığı görülür. Türk kültüründe toplumda saygı kazanmış tecrübeli kişiler için de *Ata/Baba/Dede* unvanları verilmeye başlanmıştır. Çalışma sahamız olan Melekli beldesinde Şerif isimli şahsa *Baba* lakabı verilmesinin nedeni aile bağı ile ilgili olmayıp grup üyelerinden saygı görmesinden kaynaklanan bir lakaptır.

10. Sonuç

Halk tarafından kişilerin asıl adlarının yanı sıra yapılan adlandırmalar olan lakaplar, Türkiye Türkçesi ağızlarında önemli yere sahiptir. Bu çalışmada İğdir ilinin Melekli beldesinde sözlü kültür ortamında canlılığını koruyan lakaplar saha araştırmaları ile derlenmiştir. Yörede lakaba “ayma” adı verilir. Yöre halkının büyük çoğunluğu Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla kişilere verilen lakapların birçoğunun Azerbaycan Türkçesi olduğu görülmektedir.

Çalışmada, yörede kullanılan lakapların kişileri tanımlama ve toplumsal düzeni sağlama işlevlerinin olduğu tespit edilmiştir. Kaynak kişiler yörede kişilere asıl adlarının yanı sıra bir lakap verilmesinin nedenini kişileri tanımlamak olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin halk arasındaki geçen konuşmalarda “Mehmet ineğini satmış.” denildiğinde olayı bilmeyen başka bir kişi “Hangi Mehmet?” diye sorar. Çünkü yörede Mehmet isimli birçok şahıs bulunmaktadır. O zaman olay anlatıcısı tarafından söz konusu kişinin lakabı söylenir. Eğer kişinin lakabı yoksa babasının lakabı söylenerek onun oğlu/kızı denilerek tanımlanır. Bu yönüyle yörede kullanılan kişi lakaplarının asıl fonksiyonunun şahısların birini diğerinden ayırmak olduğu söylenebilir. Lakapların bir diğer işlevi ise toplumsal düzeni sağlamaktır. Kaynak kişilerin (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi; Cihan M*****, 20.03.2024, Melekli beldesi) verdiği bilgilere göre lakaplar alelade verilmez. Mutlaka lakap verilen kişinin bir özelliği yansıtılır. Halk arasında “*Bu köy²⁴ adama boşu boşuna ayma takmaz.*” (Erol K****, 20.03.2024, Melekli beldesi; Nezahat T****, 25.03.2024, Melekli beldesi) inancı oldukça yaygındır. Kaynak kişiler (Süleyman B*****10.03.2024, Melekli beldesi; Çoşkun Y****22.03.2024, Melekli beldesi; Murat Ö*****30.03.2024, Melekli beldesi) kötü bir lakap ile anılmamak için davranışlarında ölçülü olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Toplum tarafından hoşlanılmayan, alaycı ve küçük

²⁴ Halk ağızında beldeye köy denir.

düşürücü bir lakap ile kodlanabileceği endişesi, kişileri davranışlarında ölçülü olmaya güdülediği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle lakaplar, örtük de olsa, toplumsal ilişkileri düzenleme işlevini üstlenen formlardır.

Yörede kullanılan bazı lakaplarda halk yaratıcılığının öne çıktığı görülmektedir. Çok uzun boylu ve cüsseli bir kişiye *Gebire Sığmaz*, laf dinlemeyen ve kendi bildiğinden şaşmayan bir kişiye *Kaburgası Kalın*, çok zayıf olan bir kişiye *Yel Aparan* ve arazisine komşu olan arazilerin topraklarını oyarak kendi arazisini genişletmeye çalışan bir kişiye *Danaburnu* lakaplarının verilmesi estetik özellikleri olan güçlü lakaplardır.

Çalışmada bazı lakapların (Ayağı Yekeler, Yelciler, Geribeler vb.) zamanla sülale adlarına dönüştüğü tespit edilmiştir. Herhangi bir nedenle bir kişinin lakap aracılığı ile kodlanması zamanla o soydan gelen kişilerin, verilen lakapla uyumlu olmaları bile, benzer lakapla anılmasını sağlar. Örneğin kaynak kişilerimizden Murat Ö*****ayaklarının büyük olmamasına rağmen *Ayağı Yeke* lakabı ile anılmaktadır. Bu bağlamda sülale adlandırmalarına dönüşen lakapların her zaman kişilerin özelliklerini yansıtmayacağı sonucuna varılabilir.

Nu.	Lakapların Verilme Şekilleri	Sayı
1.	Davranışlara ve Karakteristik Özelliklere Göre Verilen Lakaplar	32
2.	Meslek İş ve Uğraşlara Göre Verilen Lakaplar	40
3.	Kişilerin Fiziksel Özelliklerine ve Dış Görünüşlerine Göre Verilen Lakaplar	31
4.	Yer Adlarına Göre Verilen Lakaplar	7
5.	Bir Eksikliğe veya Kusura Göre Verilen Lakaplar	7
6.	Bir Olay Neticesinde Verilen Lakaplar	11
7.	Parasosyal İlişkiler Göre Verilen Lakaplar	3
8.	Herhangi Bir Nesne ile İlişkili Kurularak Verilen Lakaplar	8
9.	Diğer Lakaplar	38
Toplam		177

Yukarıda verilen tabloya göre İğdır ili Melekli beldesinde 177 lakap tespit edilmiştir. Lakapların verilme şekillerine bakıldığında davranış ve karakteristik özellikler, meslek iş ve uğraşlar ile kişilerin fiziksel özellikleri ve dış görünüşleri lakap verilmesinde öne çıkan unsurlar olarak görülmektedir. Ayrıca bir başlık altında toplanamayan lakaplar da yoğunluktadır.

Türkiye Türkçesi sözcüğüne katkı sağlamak amacıyla çalışmada derlenen lakapların Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde yer alıp almadığına yönelik bir araştırmanın yapılması önerilmektedir.

11. Kaynakça

- AKSAN, Doğan (2003). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
 ALKAYA, Ercan (2001). “Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları”. *Türk Kültürü*, XXXIX/459: 442-448.
 ATALAY, Besim (2021). *Divanü Lûgat-it Türk III*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- BAKIRCI, Nedim (2019). “Dede Korkut Kitabı Bağlamında Oğuzlarda Toy Geleneği”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/20: 130-142.
- BRUHL, Lucien Levy (2006). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı* (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı.
- ÇOŞAR, Asiye Mevhibe (1999). "Trabzon'da Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 47: 26-39.
- ÇAKIR, Emine (2022). “Sözlü Tarih ve Kültürel Değişim: Televizyona Merhaba”. *Milli Folklor*, 136: 79-93.
- e-KS= https://kayserispor.gen.tr/futbolcudetay.php?futbolcu_id=61#google_vignette. (Erişim Tarihi: 12.02.2024)
- e-MG= <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.671.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.02.2024)
- ERGİN, Muharrem (2014). *Dede Korku Kitabı 1 Giriş-Metin Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- HORTON, Donald; WOHL R. Richard (1956). "Mass Communication And Para-Social Interaction: Observations On Intimacy At A Distance". *Psychiatry*, 19/3: 215-229.
- İNAN, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KESKİN, Ahmet (2020). *Türk Kültüründe Lakaplar*. Ankara: Akçağ.
- MUTLU, Erol (2008). *Televizyonu Anlamak*. Ankara: Ayrac.
- ÖGEL, Bahaeddin (2003). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- PİNTO-ABECASIS, Nina (2011). “Towards The Inclusion Of Nicknames In The Genres Of Folklore: The Case Of The Former Jewish Community Of Tetuan, Morocco”. *Folklore*, 122/2: 135-154.
- SAKAOĞLU, Saim (2001). *Türk Ad Bilimi I, Giriş*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- SARIKAYA, Mahmut (2019). "Dellek Kelimesinin Azerbaycan Türkçesindeki Anlam Boyutları ve Anadolu'daki Karşılığı Üzerine." *Karadeniz Araştırmaları* 64: 685-693.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II-IV (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2014). "Emirdağ'da Lakaplar Üzerine Bir Araştırma." *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi* 1/1: 1-16.
- YEŞİLDAL, Ünsal Yılmaz (2018). “Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri”. *Milli Folklor*, 30/119: 48-59.

Kaynak Kişiler

- ALİ K*****, 19.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 40 yaş.
- AYHAN Ö*** 18.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 52 yaş.
- AYTEN B****, 21.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 52 yaş.
- CİHAN M*****, 20.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 40 yaş
- ÇOŞKUN Y****22.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 51 yaş.
- EROL G*****,27.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 55 yaş.
- EROL K****, 20.03.2024, Melekli beldesi/Iğdır. 57 yaş.
- GÜLTEN Z*****, 21.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 53 yaş.
- MURAT Ö*****,30.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 49 yaş.
- NEZAHAT T****, 25.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 62 yaş.
- NURHAYAT B*****, 20.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 64 yaş.
- SERKAN BA***, 20.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 41 yaş.
- SERKAN BE***, 20.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 40 yaş.
- SÜLEYMAN B*****,10.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 38 yaş.
- ŞAHİN T****, 22.03.2024, Iğdır/Melekli beldesi. 46 yaş.